

Modernistična arhitektura skozi interdisciplinarno humanistično misel

Modern Architecture through Interdisciplinary Humanistic Thought

ANDREJ STREHOVEC

MATEJA KURIR

Arhitektura moderne in das Unheimliche: Heidegger, Freud in Le Corbusier
The Architecture of Modernity and das Unheimliche: Heidegger, Freud and Le Corbusier
Inštitut Nove revije, Zavod za humanistiko, 2018
Institute Nova revija for the humanities, 2018

Mateja Kurir je leta 2014 na Filozofski fakulteti v Ljubljani predstavila doktorat z naslovom *Arhitektura v filozofiji; Refleksija arhitekture kot sodobne umetniške forme v hermenevitični in strukturalistični filozofiji dvajsetega stoletja*. Njena nova publikacija je torej smiselni odvod doktorata.

V osnovi to ni publikacija z ozko arhitekturno vsebino, na kar nakazuje tudi ime zbirke, v kateri je knjiga, kot prvi naslov v zbirki, izšla; to je Humanistična zbirka INR. Predgovor knjigi je napisal profesor arhitekture Aleš Vodopivec, recenzentska prispevka pa profesor politologije, filozofije in sociologije Žarko Pač ter profesor filozofije in teoretske psihoanalize Mladen Dolar. Urednika sta Dean Komel in Tomaž Zalaznik. Humanistični pristop k arhitekturni temi daje objavi posebno težo tudi na arhitekturnem področju, saj se vedno znova izkaže, in prav tu tiči pomembnost te publikacije, da bistvo arhitekture ni le arhitekturno, oz. da je predvsem interdisciplinarno.

Uvodna zanimivost je, da avtorica ne prevaja Freudovega nemškega strokovnega izraza *das Unheimliche* iz naslova knjige, saj naj ustreznega izraza slovenščina sploh ne bi imela. Dobeseden prevod naj bi bil *ne-pripadajoč domu*. Freud je pojem opredelil leta 1919 kot »tisto nedomačno, skrito grozljivo, kar je prišlo na dan (v domačem)«. Angleščina izraz pojasnjuje tudi kot »prej nenavadno poznano kot pa skrivnostno«. To nakazuje, da je tematika subtilna in izmuzljiva in jo razume mo kot razmislek o nenavadni pojavnosti modernistične arhitekture v vsakdanosti,

kar je zaznamovalo 20. stoletje, sodobnost in s tem življenja vseh nas.

Avtorica predvsem raziskuje »ali das Unheimliche bistveno določa prostor moderne, prostor ob koncu metafizičnega mišljenja, prostor 20. stoletja, za katerega se zdi, da ga odločujoče prečijo tesnoba, nedomačnost, brezdomovinskost in srljivost«. Freud in Heidegger naj bi namreč v prvi polovici 20. stoletja, ki pomenljivo sovpada s formacijo modernistične arhitekture, oblikovala nekakšen privilegirani vhodni poligon za razumevanje te arhitekture in modernega prostora, kjer pa naj bi šlo za tematski prehod med domačim in nedomačim, med intimnim in javnim, med varnim in grozljivim, med znanim in neznanim. Knjiga pojasnjuje, da *das Unheimliche* stoji na prelomu dveh svetov in torej stoji tudi na meji, ki definira arhitekturo.

Uvodni del knjige z izzivalnim naslovom *Privid na Akropoli* na kratko strne večplastnost tematike in pojasni uporabo *das Unheimliche* kot »prijetje specifične tesnobe modernega prostora, ki se rodi iz velikih idej razsvetljenstva in njegove industrijske dobe«. Avtorica izhaja iz atenske Akropole kot nevalgične in povezovalne izkustvene točke »treh najbolj kontroverznih avtorjev 20. stoletja«, iz knjižnega podnaslova.

Prvi in daljši sklop v knjigi je posvečen pojmu *das Unheimliche* v psihoanalizi in fenomenologiji in predstavi presenetljive stične točke med radikalno nasprotujočima si mislecema, Freudom in Heideggerjem. Poglobljeno je razvit Heideggerjev pristop k arhitekturi (od

domačega, ne-domačega, najnedomačnejšega – *das Unheimlichste* –, do oddaljevanja *bauen* od *Architektur*). Razčlenjen je sloviti Freudov esej *Das Unheimliche* (domače in nedomače, dom in domačnost moderne, zблиževanje estetike in psihoanalize). To vzpostavi podlago za drugi in krajši sklop, kjer je obravnavan *das Unheimliche* v arhitekturi.

V arhitekturnem sklopu obravnava modernistično arhitekturo predvsem skozi zapuščino Le Corbusierja (eden od utemeljiteljev modernizma; hiša kot stroj za bivanje, arhitektura kot umetnost par excellence, Atenska listina, C.I.A.M., nov moderen duh časa) a tudi skozi njegove sodobnike in skozi paradigme modernistične arhitekture: racionalizacija, abstrakcija, transparenca. Te paradigme naj bi pomenile prestop amorfne strukture tesnobe, vsebovane v terminu *das Unheimliche*, v prostor. Avtorica pritrjuje Vidlerju, da ne moremo s prstom pokazati na elemente, ki bi neko arhitekturo delali za bolj strašljivo; verjetno pa lahko identificiramo elemente, ki formirajo prostor v tej smeri.

V zaokroženi znanstveni monografiji, kjer za to verjetno niti ni prostora, morda pogrešamo obravnave, ki bi bile sorodne Žižkovi modernistični misli (Žižek je sicer citiran v zvezi z nadnaravnim v naravnem) o »človekovi dokončni odcepitvi od narave, da bi lahko objektivno spoznal naravo« (Examined Life, 2008). To bi bilo tudi sorodno Banhamovi psihološki in estetski osvoboditvi od zemlje, kar ima povezavo z Le Corbusierjevo idejo o hiši kot stroju za bivanje. Pogrešamo torej analizo še radikalnejše misli o zgradbi ali bivalnem ovoj kot stroju za premišljevanje, onkraj domačne in ne-domačne pojavnosti modernizma, oz. onkraj heideggerjanske razklanosti (D. Farrell Krell) in nepovezanosti človeka tako z zemljo kot s svetom.

Vsekakor pa knjiga predstavlja vrhunsko, sistematično obravnavo problematike modernizma na loku filozofije, psihoanalize in arhitekture. Pojasnjuje nekaj, kar verjetno marsikdo sluti, ali pa tisto, kar na marsikoga vpliva, ne da bi sploh slutil. Marsikateremu arhitektu in uporabniku arhitekture je namreč arhitektura nekaj, kar na človeka deluje tudi freudovsko – nezavedno. Branje priporočamo tudi izven strokovnih krogov vsem, ki si želijo bolj poglobljenega in širšega pogleda na arhitekturo. Knjiga ponuja pogled na humanistični zgodovinski osnovi in omogoča raziskovanje kompleksnega izmuzljivega občutka, ki ga vzbuja modernost in sodobnost v vsakdanjem bivanju.

In 2014, Mateja Kurir presented her PhD thesis at the Faculty of Arts in Ljubljana, entitled *Architecture in Philosophy; a reflection on architecture as a contemporary artistic form in hermeneutical*

and structuralist philosophy of the twentieth century. Kurir's new publication is a logical derivative from her PhD thesis.

Conceptually speaking this is not a strictly architectural work, which is also indicated by the name of the series in which the book was published as its first title: the INR humanistic series. The foreword was contributed by Aleš Vodopivec, professor of architecture, the peer reviews by Žarko Pač, professor of political, philosophy and sociology, and Mladen Dolar, professor of philosophy and theoretical psychoanalysis. Dean Komel and Tomaž Zalaznik edited the book. The humanistic approach that is adopted to an architectural subject gives a special weight to the book in the architectural field, as it again turns out, as so often before – and this is where the importance of this publication stems from – that the essence of architecture is not only an architectural matter, but rather an interdisciplinary one.

The first point of interest is that the author does not use a translation for the Freudian German term *das Unheimliche*, claiming that an adequate equivalent does not exist in the Slovene language. The word would translate into Slovene literally as *not homelike*. Freud defined the term in 1919 as »an unfamiliar, uncanny thing or event, brought into daylight (in the familiar)«. In English the term denotes something »strangely familiar rather than simply mysterious«. This indicates that the topic is sublime and evasive, and may be understood as a reflection about the uncanny manifestation of modern architecture in our everyday life, which marked the 20th century, contemporariness and thus the lives of all of us.

The author is interested in particular in the question of »whether *das Unheimliche* crucially defines the space of modernity, the space towards the end of metaphysical thought, the space of the 20th century, which seems decisively intercepted by anxiety, the uncanny, the out-of-this-world and the eerie«. It seems that in the first half of the 20th century, which corresponds to the period of the formation of modern architecture, Freud and Heidegger formed a kind of privileged entrance polygon for an understanding of such architecture and of modern space. This was about the transition between the familiar and unfamiliar, the private and the public, between the safe and the eerie, between the known and the unknown. The book's thesis is that *das Unheimliche* stands on the threshold between the two worlds, and therefore stands on the line which defines architecture.

The introduction with the challenging title *The Mirage on the Acropolis* gives a brief summary of this multi-layered topic and explains the use of *das*

Unheimliche as a »capture of the specific anxiety of modern space, born from the grand ideas of the Enlightenment and its industrial era«. The author takes the Acropolis as the neuralgic and connecting point of experience for »the three most controversial authors of the 20th century«, to quote the book's subtitle.

The first, longer part of the book is devoted to the term *das Unheimliche* in psychoanalysis and phenomenology, and presents the unexpected common points between two radically opposing thinkers, namely Freud and Heidegger. The author makes an in-depth analysis of Heidegger's approach towards architecture (from the familiar, the unfamiliar, the most unfamiliar – *das Unheimlichste* – to the distancing of *bauen* from *Architektur*) and of Freud's essay »*Das Unheimliche*« (the familiar and unfamiliar, home and home-like nature of Modernism, and the relation between aesthetics and psychoanalysis). This part sets the basis for the second, shorter part of the book, devoted to *das Unheimliche* in architecture.

In this architectural part, Modern architecture is seen mainly through the heritage of Le Corbusier (one of the founders of Modernism; the house as a machine for living in, architecture as art par excellence, the Athens Charter, C.I.A.M., the new, modern spirit of the times), but also through some of Le Corbusier's contemporaries and the paradigms of Modern architecture: rationalisation, abstraction, transparency. These paradigms are shown to represent the transition of the amorphous structure of anxiety contained in the term *das Unheimliche* into space. The author agrees with Vidler, who claims that one cannot pin-point the elements which make one form of architecture eerier than another,

but that one could probably identify the elements which form the space in that direction.

In this rounded scientific monograph – and taking into account the presumed lack of space – one might miss an analysis which would be related to Žižek's thought (Žižek is quoted, but in connection with the supernatural in the natural) on »man's final alienation from Nature in order to be able to objectively know Nature« (*Examined Life*, 2008). This would also relate to Banham's psychological and aesthetic separation from the Earth, which in turn is linked to Le Corbusier's idea of the house as a machine for living in. We therefore miss an analysis of an even more radical thought on buildings or dwelling shells as a machine for thinking in, beyond the familiar and unfamiliar manifestation of Modernism, or rather beyond the Heideggerian split (D. Farrell Krell) and alienation of man from the Earth and from the world.

The book is nevertheless an exquisite, systematic analysis of the problematics of Modernism on the curve of philosophy, psychoanalysis and architecture. It explains something which many people perhaps already feel, or something which influences us without us being even aware of it. For many an architect or architecture user, architecture is something that also exerts a Freudian-unconscious influence. We also recommend the book to people outside the professional circles, to all those who seek an in-depth and broader view of architecture. The book gives us a humanistic and historic basis, and enables further research into the complex, illusive feelings triggered by Modernism and Contemporaneity in everyday life.

Skozi roman predstavljeno Plečnikovo življenje Plečnik's Life Depicted through a Novel

ROBERT POTOČAR

PETER KREČIČ

Plečnik: Živeti za popolnost
Plečnik: Living for Perfection
Ljubljana: Beletrina, 2018

Knjig o Plečniku je veliko, z vsakim letom več, in vprašali bi se, čemu in zakaj so potrebne. A vsaka nova knjiga o našem velikem ustvarjalcu prinaša nova spoznanja in nova vedenja. In kaj je tisto, kar prinaša nova Krečičeva knjiga novega? Predvsem to, da je pisana kot poljudna biografija, skorajda kot roman, in ne toliko kot znanstveno delo, kakršne je do pred kratkim pisal Peter Krečič, sicer dolgoletni ravnatelj Arhitekturnega muzeja Ljubljana (danes Muzej za arhitekturo in oblikovanje). Je drugačna od knjig velikega poznavalca Plečnikovega dela Damjana Prelovška, ki mu je bilo to spoznavanje dano že od otroških let z bivanjem v Prelovškovi vili, ki jo je preuredil Jože Plečnik. Da ne govorimo o knjigah drugih avtorjev z Janezom Koželjem in Andrejem Hrauskym, ki sta skozi lastno optiko arhitekta opisala Plečnikovo delo na drugačen, arhitekturni način. Ali o knjigi izpred dveh let, ko nam je zunanji raziskovalec Noah Charney razgrnil še svoje poznavanje Plečnikovega dela, na svojstven način, iz katerega smo lahko dobili svež vpogled v arhitektov opus.

Naloga bralcev je seveda, da iz množice knjig sami izberejo pravo zase in se odločijo, komu in kaj verjeti in kdo si samo lahko prisvaja zasluge kot najboljši poznavalec Plečnikovega dela. Kakorkoli, vsaka nova knjiga je dobrodošla, saj lahko poleg novih spoznanj odpira tudi dodatne polemike, ki nenazadnje dvigujejo rast zanimanja za Plečnika in s tem posredno tudi za celotno slovensko arhitekturo. Z vsako knjigo več pa se potrjuje dejstvo, da je bil Plečnik preprosto nekaj več, da je bil res na poti k mojstrstvu in k neizmerljivi genialnosti renesančnih mojstrov.

Krečič je črpal iz Plečnikovih osebnih pisem in iz zapiskov Plečnikovih učencev in sopotnikov, da nam je lahko dokaj verodostojno opisal priložnostne situacije

ob posameznih problemih in križpotjih, ki so čakali Plečnika na njegovi poti. Plečnikovi sopotniki so namreč zapisali svoja videnja in opažanja ter kritične ocene, med njimi predvsem France Stele, Nace Šumi, Marjan Mušič ... do nekoliko bolj osebnih videnj Janka Omahna, Antona Suhadolca in Vinka Lenarčiča. In vidi se, da se je Krečič kot izvrsten poznavalec Plečnikovih del skozi taka razmišljanja sopotnikov lahko posvetil Plečnikovemu načinu razmišljanja, delovanju na šoli, v javnosti, njegovim notranjim razpotjem, spraševanjem in čustvovanju, da bi lahko v novi knjigi razgrnil to dokaj nepoznano osebno Plečnikovo plat.

Ko beremo teh 556 strani, se nam Plečnik odkriva v novi luči, osvetljen skozi njegovo notranjo optiko, kar v drugače zastavljenih knjigah težko pričakujemo. Vsekakor je Krečič s to knjigo naredil precejšen korak k dodatnemu odkrivanju in mogoče tudi k demistifikaciji Plečnika, predvsem pa nam ga je prikazal kot človeka, ki se je bil na svoji poti k popolnosti pripravljen odpovedati marsičemu, kar je danes skorajda nepredstavljivo.

Avtor odkriva Plečnikovo življenje in delo na bolj osebni način, saj se skozi formo romana lahko oddalji od verističnega prikaza Plečnikovega razmišljanja in ga tako skozi svojo osvetlitev lažje približa bralcu. Knjiga namreč ni namenjena le strokovno izobraženim arhitektom in likovnikom, marveč tudi širšemu krogu bralcev, saj jo je izdala založba Beletrina, ki predvsem s svojimi izdanimi romani dviguje raven leposlovja na Slovenskem. Tako se bralec lažje poistoveti z glavnim junakom romana, za katerega sicer že od vsega začetka ve, kakšen bo njegov konec, a hkrati skozi tekoče napisano besedilo – tu bi mogoče sicer pogrešali več sprtnosti in samem jeziku ali pa še kakšen izlet v svet domišljije – pride do novih spoznanj o Plečniku.